

Wiesław Filipczyk

ORCID: 0000-0001-8550-1370

Archiwum Narodowe w Krakowie

Adam Kamiński o brachygrafii najstarszej księgi ziemskiej krakowskiej (1374–1385)

Adam Kamiński on the shorthand of the oldest Krakow land register (1374–1385)

SŁOWA KLUCZOWE: brachygrafia, księga sądowa ziemska, paleografia, pismo, sąd ziemski krakowski

KEY WORDS: shorthand, land register, palaeography, writing, Krakow land court

ABSTRAKT: Publikowany artykuł Adama Kamińskiego, znakomitego paleografa i edytora staropolskich źródeł historycznych (1905–1981), omawia system skrótów paleograficznych stosowanych przez pisarzy sądu ziemskiego krakowskiego w najstarszej zachowanej księdze tego sądu w Polsce z lat 1374–1385, przechowywanej w Archiwum Narodowym w Krakowie pod sygn. 29/1/1. Autor porównuje go ze skrótami stosowanymi na Zachodzie Europy na podstawie podręczników paleografii i słowników skrótów. Wydawany obecnie tekst jest świadectwem wczesnych zainteresowań i studiów paleograficznych A. Kamińskiego, których wyniki nie mogły być wtedy opublikowane, głównie ze względu na ograniczone możliwości finansowe i techniczne ówczesnych archiwów państwowych. Stanowi jednak cenny i ciekawy, a przy tym nieznanzy przyczynek do badań nad kancelarią sądów ziemskich w Polsce.

ABSTRACT: The article by Adam Kamiński, an outstanding palaeographer and editor of old-Polish historical sources (1905–1981), discusses the system of palaeographic shorthand used by scribes of the Krakow land court in the oldest preserved register of the court in Poland from the years 1374–1385, stored in the National Archives in Krakow with the reference number 29/1/1. The author compares it with the shorthand used in western Europe based on handbooks of palaeography and shorthand dictionaries. The current text is testimony to Kamiński's early palaeographic interests and studies, whose results were not published at the time, mainly due to the limited financial and technical resources of the state

archives. This represents a valuable and interesting, as well as an unknown, contribution to research into land court offices in Poland.

W przechowywanej w Archiwum Narodowym w Krakowie spuściznie po Adamie Kamińskim, znakomitym historyku, archiwście i wieloletnim pracowniku dzisiejszego Archiwum Narodowego w Krakowie¹, oprócz kilku przygotowanych do druku i wydanych drobnych przyczynków i recenzji z początkowego okresu jego pracy w Archiwum, znajduje się także krótki, kilkustronicowy artykuł „Brachygrafia najstarszej księgi sądowej krakowskiej (1374–1385)”, z załączonym słowniczkiem skrótów paleograficznych², dotyczący rękopisu przechowywanego obecnie w zasobie Archiwum Narodowego w Krakowie pod sygn. 29/1/1³. Jest to jedyny w dorobku piśmienniczym A. Kamińskiego tekst odnoszący się do problematyki paleograficznej, mimo że, jak pisała Anna Palarczykowa we wspomnieniu pośmiertnym:

Był świetnym paleografem, posiadał w wysokim stopniu tę rzadką dziś sztukę odczytywania starych tekstów łacińskich, polskich, niemieckich. Robił to z prawdziwym zamiłowaniem, z tym większym skupieniem i cierpliwością pochyłał się nad pergaminem czy rękopisem, im bardziej pismo było wyblakłe czy nieczytelne⁴.

Być może zdecydował o tym fakt, że artykuł młodego archiwisty nie został przyjęty do druku w „Archeionie”, jak wynika z załączonego do niego pisma z 18 marca 1933 r. z odpowiedzią Antoniego Rybarskiego, radcy ministerialnego w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicz-

---

¹ Adam Kamiński przepracował w Archiwum prawie 42 lata, od 16 listopada 1929 r. do 30 czerwca 1971 r., a jeśli doliczyć praktykę odbytą od 19 października 1928 r. do 29 kwietnia 1929 r., w zastępstwie korzystającego z urlopu naukowego Włodzimierza Budki, to nawet dłużej, ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/366, s. 3 (życiorys (autorski) A. Kamińskiego).

² ANK, Spuścizna Adama Kamińskiego, sygn. tymcz. 29/1425/27 (akta nieopracowane, b.p.).

³ W AGAD w Warszawie, gdzie była przechowywana do 1928 r., księga została zaliczona do zespołu akt sądu asesorskiego pod numerem 349. Po przekazaniu do Archiwum Ziemińskiego w Krakowie otrzymała sygn. Terr. Crac. 1, natomiast jej wydawca, Bolesław Ulanowski, nadał jej wcześniej sygn. Cr 1a.

⁴ Anna Palarczykowa, *Adam Kamiński (5 XI 1905–18 XI 1981)*, „Archeion” 1983, R. 76, s. 326.

nego, a zarazem doświadczonego historyka i archiwisty. Odmowa uzasadniona została zbyt dużymi kosztami druku, wymagającymi wykonania „nowych czcionek i znaków specjalnych”, a ponadto, zdaniem autora listu, praca mogłaby się ukazać jako samodzielne wydawnictwo, ale dopiero po rozszerzeniu zakresu badań na pozostałe księgi z XIV w. i pierwszej połowy XV w. Nadto A. Rybarski stwierdził w ww. liście: „Byłoby też rzeczą pożądaną zajęcie się teoretyczną sprawą potrzeby i użyteczności takich studiów paleograficznych u nas, chociażby tylko na tle naszego piarstwa sądowego”. Z tej ostatniej sugestii A. Kamiński nie skorzystał i nie podejmował już tego rodzaju studiów⁵, choć zawsze służył wszystkim zainteresowanym swą wiedzą i znajomością paleografii łacińskiej i polskiej⁶.

Artykuł Kamińskiego, mimo upływu prawie 90 lat, nie stracił na wartości i zasługuje na publikację, pozwalając wniknąć w technikę warsztatu młodego historyka-paleografa. Mimo wzrostu zainteresowań księgami ziemskimi nie ukazało się bowiem dotąd żadne opracowanie poświęcone systemowi skrótów łacińskich w staropolskich księgach sądowych, poza ogólnymi omówieniami w istniejących polskich podręcznikach paleografii czy krótkimi wzmiankami we wstępach edytorskich publikowanych źródeł⁷. Większej

---

⁵ W 1973 r. prof. Andrzej Tomczak zwrócił się do A. Kamińskiego z propozycją opracowania „skryptu z paleografii łacińskiej dla studentów archiwistyki i uczestników rozmaitego rodzaju kursów organizowanych dla pracowników służby archiwalnej”. Analogiczną prośbę nadawca listu skierował także do Jadwigi Karwasińskiej. Odpowiedź obydwójga była negatywna, przy czym A. Kamiński odmowę uzasadnił, poza brakiem większego doświadczenia w nauczaniu paleografii, koniecznością „odrobienia wielu dawniejszych zaległości” (m.in. opracowanie zarysu dziejów Archiwum Państwowego w Krakowie na jubileusz 100-lecia w 1978 r. – por. przyp. 12) oraz „drobnych wprawdzie, ale licznych zobowiązań (*Polski słownik biograficzny*, recenzje dla NDAP, jubileusz prof. [Karola] Buczka itp.)”, ANK, Spuścizna Adama Kamińskiego, sygn. tymcz. 29/1425/11 (list A. Tomczaka z 14 lutego 1973 i kopia odpowiedzi odbiorcy z 6 marca 1973 r.).

⁶ W spuściznie A. Kamińskiego zachowały się natomiast materiały dotyczące jego udziału jako wykładowcy w kursach paleograficznych (w „Ogólnopolskim Kursie Rękopiśmienniczym w Bibliotece Jagiellońskiej” w maju 1950 r. oraz zajęciach na dwutygodniowym kursie paleografii łacińskiej i staropolskiej dla pracowników archiwów państwowych w Warszawie-Zatrzebiu koło Falenicy w dniach 4–6, 8–9 grudnia 1972), ANK, Spuścizna Adama Kamińskiego, sygn. tymcz. 29/1425/11.

⁷ Władysław Semkowicz, *Paleografia łacińska*, wyd. 2, Kraków 2002, s. 406–434; Aleksander Gieysztor, *Zarys dziejów pisma łacińskiego*, Warszawa 1973, s. 140–153.

uwagi doczekały się jedynie abrewiacje w starodrukach⁸ i inskrypcjach⁹. Po 1933 r. nie powstał także żaden polski słownik łacińskich skrótów paleograficznych¹⁰. Słownik Kamińskiego może więc także posłużyć jako pomoc dla początkujących adeptów paleografii.

Opracowany artykuł świadczy o szybkim i dobrym opanowaniu umiejętności paleograficznych przez A. Kamińskiego, czemu z pewnością sprzyjały prowadzone wówczas w Archiwum prace, w większości dotyczące staropolskich ksiąg sądowych. I tak w 1928 r. praktykant Kamiński sporządzał rejestry ważniejszych wpisów w księgach bieckich do tzw. „Repertorium Kutrzeby”¹¹, przygotował do oprawy cztery fascykuly akt grodzkich krakowskich oraz opracował spis nabytków Archiwum Ziemskiego z 1928 r. (ksiąg ziemskich krakowskich przejętych wtedy z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, a wśród nich także omawianej księgi). W następnym roku indeksował księgę ziemską krakowską z lat 1447–1450 (sygnatura 29/1/20, dawna Terr. Crac. 13) oraz oznaczał w księgach czerwonymi kropkami na brzegach kart zapiski wydane drukiem przez Antoniego Zygmunta Helcla (Starodawne Prawa Polskiego Pomniki t. 2) oraz niebieskimi zapiski heraldyczne wydane przez Bolesława Ulanowskiego (Starodawne Prawa Polskiego Pomniki t. 7). Tę ostatnią pracę kontynuował w 1930 r., w którym zindeksował także księgę ziemską krakowską z lat 1442–1446 (sygnatura 29/1/19, dawna Terr. Crac. 12), ponadto sporządził spis ksiąg

⁸ Maria Juda, *Pismo drukowane w Polsce XV–XVIII wieku*, Lublin 2001, s. 303–316.

⁹ Andrzej Padziński, *Brachygrafia w epigrafice i typografii polskiej XVI–XVIII w.*, „Folia Bibliologica” 1986/1987 [druk.:] 1990, R. 36/37, s. 7–18.

¹⁰ Jedyną polską namiastką tego rodzaju słownika pozostaje wykaz *Skróceń używanych w rękopisach polsko-łacińskich XIV–XVII wieku*, zawarty w publikacji Teodora Wierzbowskiego, *Vademecum. Podręcznik dla studiów archiwalnych dla historyków i prawników polskich*, Warszawa 1908, s. 153–157. Nie może go zastąpić skromne, z natury rzeczy, zestawienie rozwiązań wybranych skrótów łacińskich zawarte w ostatnio wydanym podręczniku Janusza Tandeckiego i Krzysztofa Kopińskiego, *Edytorstwo źródeł historycznych*, Warszawa 2014, s. 66–86, oparte zresztą na słowniku A. Cappellego.

¹¹ Zainicjowany przez Franciszka Piekosińskiego, dyrektora Krajowego Archiwum Aktów Grodzkich i Ziemskich w Krakowie, któremu miał pomóc w planowanej edycji akt sejmikowych, i początkowo tworzony przez adiunkta Archiwum Stanisława Kutrzebę, tzw. „Repertuar aktów ważniejszych”, nazywany później „Repertorium Kutrzeby”, obejmuje rejestry wybranych wpisów w księgach sądowych (m.in. oblaty dokumentów i przywilejów, mandaty królewskie, inwentarze dóbr ziemskich, lauda sejmikowe itp.). Jest on przechowywany i udostępniany w Archiwum Narodowym w Krakowie jako jedna z dodatkowych pomocy międzypołowych do staropolskich ksiąg sądowych.

objętych ww. „Repertorium Kutrzeby” oraz czystopisy wykonanych indeksów w postaci oprawnych ksiąg (z ówczesnych pracowników Archiwum miał chyba najbardziej czytelne, niemal kaligraficzne pismo).

W kolejnych latach również indeksował księgi ziemskie: w 1931 r. księgę z lat 1389–1398 (sygnatura 29/1/4, dawna Terr. Crac. 1c), w 1932 r. księgę z lat 1403–1405 (sygnatura 29/1/10, dawna Terr. Crac. 3b), a w 1933 r. końcową część księgi z lat 1429–1432 (sygnatura 29/1/16, dawna Terr. Crac. 9) i częściowo księgę z lat 1451–1457 (sygnatura 29/1/21, dawna Terr. Crac. 14). Ponadto w 1931 r. włączył do indeksu kartkowego do najstarszych ksiąg ziemskich i grodzkich sporządzone w ostatnim dziesięcioleciu XIX w. karteczki indeksowe obejmujące lata 1431–1435. Natomiast w 1933 r. na marginesach sporządzonych w pierwszej połowie XVI w. fascykułów kopii średniowiecznych wpisów z ksiąg ziemskich krakowskich (sygnatura 29/1/321, dawna Terr. Crac. 376) naniósł ołówkiem sygnatury zapisek z oryginalnych ksiąg i na odwrot. W tym samym roku powstał także omawiany tu artykuł. Kilka lat później, w 1936 r., zakończył, rozpoczęte jeszcze w tym samym 1933 r., szczegółowe zestawienia dat w prawie 60 księgach ziemskich pilzneńskich, źle ułożonych i oprawionych pod koniec XVIII w., opracowane w celu ich ewentualnego rozszycia, ułożenia chronologicznego i ponownego oprawienia, do czego jednak nigdy nie doszło¹².

O tym jak bardzo wyżej wymienione prace udoskonaliły umiejętności paleograficzne A. Kamińskiego świadczą uzupełnienia i korekty odczytów, jakie Kamiński naniósł ołówkiem na egzemplarzu pierwszej części t. 8 Starodawnych Prawa Polskiego Pomników z księgozbioru podręcznego Archiwum, zawierającego edycję omawianej tu księgi, przygotowaną przez tak biegłego przecież paleografa jak B. Ulanowski¹³.

---

¹² Zestawienie prac wykonanych przez A. Kamińskiego w latach 1928–1933 przygotowano na podstawie sprawozdań z działalności Archiwum Ziemi Krakowskiej w Krakowie, zawartych w części urzędowej „Archeionu” 1930–1935, t. 6–13. O zakresie prac prowadzonych w Archiwum latach 20.–30. XX w. informuje ponadto wydana pośmiertnie monografia Adama Kamińskiego, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego w Krakowie (1792) 1878–1950*, wstęp i oprac. Janina Stoksik, Kraków 2012, s. 83–84.

¹³ Poza poprawkami pojedynczych liter czy wyrazów A. Kamiński zaznaczył także fakt opuszczenia w druku dwóch zapisek: 1) na s. 200 rękopisu wpisu o następującej treści: „Mathias kmetho de Moersco cum Tomcone de Chotlicz terminum secundum” (powinien być umieszczony między zapiskami nr 971 i 972 na s. 45 wydawnictwa); 2) na s. 311 rękopisu: „Pasco de Bodzeyouicz cum Virbatha de Vilkow terminum secundum pro iniuriis” (między zapiskami nr 3780 i 3781 na s. 165 publikacji).

Przygotowany do druku artykuł A. Kamińskiego liczy cztery karty tekstu opisowego (zapisane jednostronnie i sfoliowane) oraz sześć kart słowniczka skrótów (zapisanych obustronnie i spaginowanych, zaczynając od nr. 5). Tekst został spisany ręką autora na pożółkłych obecnie kartach papieru o wymiarach 21 x 34 cm. Pierwsza karta, powstała przez sklejenie dwóch mniejszych fragmentów kart, jest nieco wyższa i ma 43 cm. Jest to czystopis z niewielką ilością poprawek i skreśleń.

Zgodnie z zaleceniami *Projektu instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX w.* Ireneusza Ilnatowicza tekst artykułu został zmodernizowany według dzisiejszych zasad ortografii. Skrócone wyrazy i znaki specjalne o stałym znaczeniu, zarówno w tekście opisowym, jak i w załączonym słowniczku, w oryginale rękopisu przedstawione w postaci uproszczonych, odręcznych rysunków, w publikacji zostały zastąpione wykadrowanymi obrazkami ze skanów poszczególnych kart książki ziemskiej (skany całej książki są obecnie dostępne na portalu „Szukaj w Archiwach” pod adresem: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/13463921>). Poprawiono ponadto niekonsekwentny układ alfabetyczny haseł w słowniku, tak aby wszystkie identyczne wyrazy w różnych formach gramatycznych znalazły się obok siebie, zachowano natomiast wyodrębnione przez autora na końcu słowniczka w dwie osobne grupy skróty na często występujące wyrazy „et” i „est”, skrót w postaci przekreślonej pionowej kreski oznaczający połowę oraz skrócone nazwy geograficzne. W dwóch przypadkach zastąpiono także innym numerem strony tę, na której nie udało się odszukać wskazanego przez autora skrótu (są to zapewne pomyłki autora artykułu), a w dwóch innych zaznaczono wątpliwości co do poprawności rozwiązania skróconego wyrazu, sygnalizując to w przypisach. Dodano także brakujący nagłówek w słowniczku paleograficznym. Fragmenty pochodzące od wydawcy, np. aktualne sygnatury cytowanych akt, foliację i paginację rękopisu umieszczono w nawiasach kwadratowych. Takimi nawiasami oznaczono także miejsca opuszczonych liter czy fragmentów wyrazów zastąpionych skrótami, aby ułatwić lekturę tekstu słowniczka czytelnikowi.

TEKST ŹRÓDŁOWY¹⁴Adam Kamiński
Brachygrafia najstarszej księgi sądowej krakowskiej (1374–1385)

[k. 1] Najdawniejszej, dochowanej do dziś księdze sądowej krakowskiej, przechowywanej od r. 1928 w Archiwum Ziemskim w Krakowie pod sygnaturą *Terrestria Cracoviensia 1*, poświęcono w nauce dużo uwagi. Poza Lelewelem i Hubem, którzy tylko okolicznościowo o niej wspominali, korzystał z niej Piekosiński przy gromadzeniu materiałów do swego atlasu znaków wodnych z XIV w.¹⁵, a gruntowne jej opracowanie pod względem zewnętrznym i ogłoszenie drukiem, obok innych najstarszych ksiąg krakowskich, podjął Ulanowski. W tym celu sporządził odpisy kilku najstarszych ksiąg krakowskich, przechowywanych wówczas w Archiwum Głównym w Warszawie. Odpisy te, wśród nich i najstarszej księgi, były w Krakowie już z końcem 1883 r., a najpóźniej z początkiem stycznia 1884¹⁶. W drugiej połowie tegoż roku¹⁷ sporządzono w ówczesnym krajowym archiwum aktów grodzkich i ziemskich indeks do owej najstarszej księgi na podstawie odpisów Ulanowskiego względnie wydanej już drukiem księgi¹⁸. Indeksowania dokonał Ignacy Rosner, podówczas aplikant archiwalny, później znany jako publicysta, a w r. 1917 jako zastępca austriackiego komisarza rządowego przy Radzie Stanu w Warszawie. Dzisiaj indeks ten wchodzi w skład kartkowego indeksu najstarszych ksiąg Archiwum Ziemskiego w Krakowie z lat 1374–1430. Ostatnio wreszcie przedstawiono dzieje konserwacji archiwalnej pomienionej księgi¹⁹. Pozostała jeszcze pewna luka w opracowaniu pisma, zwłaszcza skrótów, czemu chcę poświęcić niniejszy artykuł.

Ulanowski załatwił się w swym opisie z kwestią pisma w ten sposób, że wyróżnił w obrębie księgi sześć charakterów pisma (sześć rąk) i dla przykładu tych rąk dołączył do swego wydawnictwa litograficzne podobizny kilkunastu zapisek. Wyróżnione przez niego

¹⁴ ANK, Spuścizna Adama Kamińskiego, sygn. tymcz. 29/1425/27.

¹⁵ Józef Siemieński, Adam Wolff, *Najstarsze księgi krakowskie w Archiwum Głównym*, Warszawa 1929, s. 2 i nn.

¹⁶ Akta własne Archiwum Ziemskiego w Krakowie nr 1/1884 [ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/16, s. 631–632, Sprawozdanie dyrektora Michała Bobrzyńskiego z działalności Krajowego Archiwum Aktów Grodzkich i Ziemskich za IV kwartał 1883 r. z 10 stycznia 1884 r. – przyp. W. F.].

¹⁷ Akta własne Archiwum Ziemskiego w Krakowie nr 2/1885 [ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/16, s. 735–736, Sprawozdanie dyrektora Michała Bobrzyńskiego z działalności Krajowego Archiwum Aktów Grodzkich i Ziemskich za IV kwartał 1884 r. z 12 stycznia 1885 r. – przyp. W. F.].

¹⁸ *Antiquissimi libri iudiciales terrae Cracoviensis* [pars 1], ed. Boleslaus Ulanowski, *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki t. 8, Cracoviae 1884*.

¹⁹ J. Siemieński, A. Wolff, *Najstarsze księgi krakowskie...*, s. 2 i nn.

charaktery pisma rozpadają się na następujące ręce: I (s. 1–3), II (s. 4–36), III (s. 22–24 i jedna zapiska na s. 33), IV (s. 37–48), V (s. 51–66, górna część s. 77, s. 181–199), VI (s. 67–180a, 200–312). Podział taki jest na ogół słuszny. Budzą się jednak wątpliwości odnośnie do wyróżnienia rąk II, IV i VI, które mają wiele podobieństwa w sposobie pisania liter zarówno małych (d, g, l, p), jak i charakterystyczniejszych od nich liter wielkich (B, C, D, M, S, V). Ponieważ jednak ręka II i IV występuje w skromnych próbkach w stosunku do ręki VI, która prócz wielu kart omawianej księgi zapisała także całą księgę Terr. Crac. 1a²⁰ i na całej tej przestrzeni wykazała znaczną stałość pisma w przeciwieństwie do ręki II i IV, przeto pozostać należy przy podziale Ulanowskiego, ale równocześnie pamiętać, że nie wykluczona jest tożsamość rąk II i IV i VI.

Nie znamy z imienia żadnej z osób odpowiadających tym rękopisom. Nie rzucają też żadnego światła na [k. 2] tę kwestię współczesne dokumenty sądowe, wystawione przez sędziego i podsędka krakowskiego. Przypuszczać tylko można, że dokument z daty 4 VII 1375 przypomina V rękę naszej księgi (podobieństwo liter A, C, M, S, T), że tej samej prawdopodobnie ręce należy przypisać dokumenty z d. 30 VII 1381 i 14 VI 1384. Natomiast dokument z d. 16 VI 1379 zdaje się być pisany ręką II²¹. Stanowczo tożsamości rąk ustalić niepodobna z powodu trudności porównywania ozdobnego i starannego pisma dyplomatycznego z niedbałą kursywą ksiąg. Niewiele by się to zresztą przydało, bo pisarzy powyższych dokumentów także nie znamy.

Uwagi Ulanowskiego o piśmie księgi Terr. Crac. 1 uzupełnić warto przedstawieniem systemu skrótów zastosowanego w tej księdze i to tym bardziej, że wciąż aktualną jest kwestia polskiego podręcznika paleografii, opatrzonego słownikiem skrótów stosowanych w dawnych rękopisach polsko-łacińskich²², a opracowanie brachygrafii poszczególnych rękopisów czy też całych ich grup może być pomocnym w ułożeniu takiego właśnie słownika. W naszej literaturze naukowej dotyczącej paleografii, poza słowniczkiem Wierzbowskiego, nie ma dotychczas takich przyczynkowych opracowań, chociaż nie brak ich w literaturze zagranicznej²³, to też bodaj część braków w poniższym zestawieniu skrótów położyć trzeba na karb niewyrobionej jeszcze metody tego rodzaju opracowań.

²⁰ [Obecnie ta księga ma sygnaturę 29/1/2 – przyp. W. F.]

²¹ Dokumenty Biblioteki Jagiellońskiej nr 211, 15, 18, 14 [por. *Katalog zbioru dokumentów pergaminowych Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 1, oprac. Karol Nabiałek, Wojciech Świeboda, Maciej Zdanek, przy współpracy Ryszarda Tatarzyńskiego, red. Karol Nabiałek, Kraków 2014, nr 28 s. 25, nr 35 s. 29–30, nr 42 s. 36–37, nr 31 s. 27 – przyp. W. F.]

²² Władysław Semkowicz, *Potrzeby w zakresie nauk pomocniczych historii*, Nauka Polska t. 1, Warszawa 1918, s. 289. [Przygotowany przez W. Semkowicza i uzupełniony przez Zofię Kozłowską Budkową podręcznik *Paleografia łacińska* został wydany już po śmierci autora w Krakowie w 1951 r. – przyp. W. F.]

²³ Por. Franz Steffens, *Die Abkürzungen in der lateinischen Handschriften des 8 u. 9 Jahrhunderts in St. Gallen*, Zentralbl. f. Bibliothekswesen XXX, 1913; Hans Foerster, *Die Abkürzungen in den Kölner Handschriften der Karolingerzeit*, Tübingen 1916 i in.

Przytoczone niżej zestawienie skrótów podaje wszystkie charakterystyczniejsze skrócenia omawianej księgi. Dla stwierdzenia, ile zestawienie to zawiera skrótów powszechnych i konwencjonalnych, a ile lokalnych, ewentualnie właściwych pewnemu pisarzowi, porównano je z najważniejszymi zachodnioeuropejskimi słownikami skrótów. Zaznaczono to w ten sposób, że obok poszczególnych skrótów podano stronę księgi Terr. Crac. 1 i początkową literę nazwiska autora słownika, w którym dany skrót występuje²⁴. Okazało się, że słowniki owe znają tylko 30% przytoczonych skrótów. Strony księgi podane przy pojedynczych skrótach nie oznaczają oczywiście, że tylko na tej stronie dany skrót występuje; można go znaleźć i na innych stronach, ale [k. 3] jedną z nich podano dla umożliwienia odnalezienia oryginalnego skrótu w rękopisie. W wypadku podwójnego czy potrójnego oznaczenia skrótu przytoczono odpowiednią ilość stron, by można odszukać skrót w każdym znaczeniu. Dla określenia ręki, która dany skrót stosuje, wystarczy stronę skrótu porównać z wyżej przytoczonym zestawieniem rąk.

Skracano, jak widać z poniższego słowniczka, na wszystkie pięć wymienionych przez Paolego²⁵ sposobów, a więc przez suspensję (obcięcie), kontrakcję (ściągnięcie), znaki skrócenia o stałym znaczeniu, znaki skrócenia o zmiennym znaczeniu i litery nadpisane.

W szczegółach przedstawia się to w ten sposób, że suspensja jest reprezentowana przez sygły np. b = boves, N = Nicolaus i przez suspensję czystą, przy czym znakiem skrócenia jest kreska pozioma, kropka po początkowej części wyrazu lub znak obciążenia . Wyjątkowo zdarza się suspensja bez znaku skrócenia np. Mich – Mich[aelis], Cle = Cle[mentem]. Nie brak również skrótów, w których suspensja miesza się z kontrakcją: = f[er]tone[m], = iume[n]t[is], = m[u]lt[is] itd.

Kontrakcja występuje zarówno w postaci czystej: = om[ne]s, = habet, jak i mieszanej: = ca[PELLANUS], = co[m]p[ate]r, = h[abe]nt. Nie zdarza się w tym sposobie skracania regularne obcięcie względnie ściągnięcie nieodmierzonej części wyrazu w połączeniu z dodaniem całej gramatycznej końcówki, a rzadkie jest obcięcie nieodmierzonej części wyrazu z dodaniem końcówki ściągniętej.

Skróty przez znaki specjalne o stałym znaczeniu występują we wszystkich znanych Paolemu odmianach, a więc: = m, n, lub = r; = us; = con; = rum; tylko szósty znak przedstawiony u Paolego w postaci podobnej do arabskiej siódemki ()

²⁴ C = Adriano Cappelli, *Lexicon abbreviaturarum. Wörterbuch lateinischer und italienischer Abkürzungen*, Leipzig 1928; H = Joannes M. Hulákovský, *Abbreviaturae vocabulorum usitatae in scripturis praecipue latinis medii aevi, tum etiam slavicae et germanicae*, Pragae 1852; P = Maurice Prou, *Manuel de paléographie latine et française*, Paris 1924; W = Joannes Ludolfus Walther, *Lexicon diplomaticum, abbreviationes syllabarum et vocum in diplomatibus et codicibus a seculo VIII. ad XVI. usque occurrentes exponens, iunctis alphabetis et scripturae speciminibus integris*, Ulmae 1756.

²⁵ Cesare Paoli, *Die Abkürzungen in der lateinischen Schrift des mittelalters Übersetzt v. Dr Karl Lohmeyer*, Innsbruck 1892.

na oznaczenie et w naszej księdze nie różni się niczym od ówczesnej litery z, czyli ma kształt podobny do trójki i prócz swego znaczenia et przybiera czasem inne, w połączeniu z literą b np. – bus. Należy zatem raczej do grupy następnej, tj. skróceń za pomocą znaków specjalnych o zmiennym znaczeniu.

[k. 4] Do grupy tej zaliczyć można znak używany notorycznie jako znak suspensji, a wskutek tego różne przybierający znaczenie, dalej znak oznaczający nie tylko końcówkę ur względnie tur, ale stosowany także jako znak obciążenia w różnym znaczeniu, wreszcie poziomy wężyk nad literą, który oznacza r, ale także, i to nierównie częściej, a np. = nu[n]q[u]a[m].

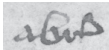
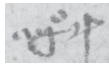

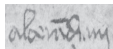

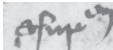

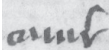

Skracanie przez litery nadpisane jest w całej księdze specjalnie często stosowane. Zaliczyć tu trzeba sygły k^o = kmetho, p^o = Pasco, a także skróty, w których brakującą część wyrazu zastąpiono nadpisaniem końcówki np. ca^o = capellano, cap^e = capite, poss^e = possessione itp.²⁶ Poza tym litery nadpisane stosowane są bardzo rozmaicie, jako pojedyncze litery lub całe części wyrazu, umieszczane w górze wiersza ponad lub obok właściwej części skracanego słowa. Zdarza się nadpisywanie drugiego stopnia tj. nad literą nadpisaną jeszcze jedna litera, a stosunkowo częstą jest kombinacja liter nadpisanych z innymi znakami skrócenia, najczęściej z poziomą kreską jako znakiem suspensji.

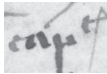

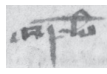

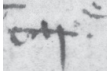
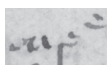
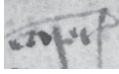
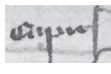
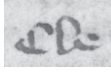
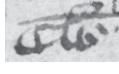
Cechą ogólną całego systemu jest znaczna dowolność w stosowaniu zasad skracania, widoczna zwłaszcza w dziedzinie liter nadpisanych. Rezultatem tego używanie różnych skróceń na te same wyrazy, nawet w obrębie tej samej ręki, jak to widać na przykładzie wyrazu officialis (zob. niżej). Przyczyna tego braku systematyczności w skracaniu leży zatem tylko częściowo w różnorodności pisarzy, a głównie w pośpiechu pisania. Przy bliższym zbadaniu innych tego typu zabytków okaże się zapewne, że to ich cecha wspólna.

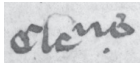
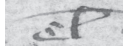

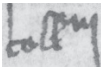
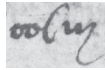
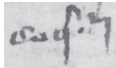

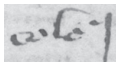
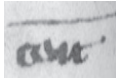
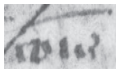
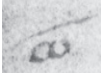
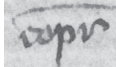
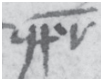
Ponieważ swobodne używanie zasad skracania zachodzi nie tylko w całej księdze pisanej sześcioma rękami, ale i w obrębie poszczególnych rąk, przeto trudno wyróżnić jakieś cechy indywidualne, odpowiadające w skracaniu poszczególnym pisarzom. Mimo to odnośnie do omawianej księgi powiedzieć można, że I rękę wyróżnia używanie kropki jako znaku skrócenia. Cechują ją też skłonność do silnego skracania imion osób. Zdarzają się bardzo silne skróty aż do sygli, czego nie ma u pisarzy następnych kart księgi. Dla III ręki charakterystycznym jest skrót zamiast de oraz konsekwentne używanie znaku na oznaczenie et. Reszta rąk nie wykazuje w skrótach żadnych cech indywidualnych.

Pod względem teoretycznych zasad skracania system brachygraficzny księgi Terr. Crac. I nie odbiega zatem od wzorów zachodnich. Zdradza natomiast pewną oryginalność w praktycznym ich stosowaniu, co szczegółowej ilustruje poniższy słowniczek.

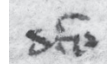

²⁶ Odstępuję tutaj od podziału Paolego, który na s. 7 i 28 niekonsekwentnie zalicza takie skróty raz do grupy suspensji, to znowu do liter nadpisanych.

Transkrypcja	Nr strony księgi	Obraz	Słownik skrótów
[s. 5] Abr[aham]	2		
ag[r]°[rum]	77		
ag[r]°s	279		
altera[m me]diam	4		
An[n]u[ntiation]is	83		
an[te]	7		w
As[s]u[m]p[cion]em	90		
b[oves]	132		
cam[erarii]	123		
cam[e]r[arius]	203		
cano[ni]c[us]	130		
cap[eci]a	139		
cap[eci]is	6		

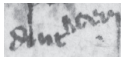

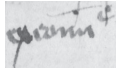
cap[e] ^{e[iis]}	122		
ca[pellan] ^o	11		
cap[el]l[an]o	168		W
ca[pellanu] ^m , ca[usa] ^m	10, 158		
ca[usa]	86		C, W
ca[pellanu] ^m	158		
cap[e]l[lanu]s	142		C
cap[et] ^e , cap[it] ^e	18, 114		
cap[i] ^{te}	117		
capit[anei]	130		
cap[i]t[aneus]	130		
Cle[mens]	2		
Cl[emen]s	4		

Cle[me] ^{ns}	51		
Cl[emens]	124		
coll[oquium]	1		
coll[oquiū] ^m	9		
col[loquiū]m	63		
co[llo]q[uiū] ^m	73		
col[on]u[m]	70		
colo[nus]	74		
co[mm]i[si]t	208		
co[mm]is[it]	295		
co[mmissio]	208		
co[m]p[ate]r	1		
[s. 6] [com]p[ate]r	44		C

[concordan] ^{du[m]}	121		
[con]q[ue]st[us]	292		
[contr]a	4		W
[con]tu[maci] ^a	160		
[con]tu[ma] ^x	4		
[con]t[uma] ^x	123		
[con]t[uma] ^x	136		
[co] ^{nt} [umax]	136		
cor[am]	161		W
cor[etis]	88		
c[r] ^e ma[cion]e	70		
c[r] ^v ce	130		
c[u] ^m	6		

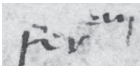

cu[m]	6		P
cu[m]	55		W
c[um]	205		W
c[ur]r[um]	130		
c[ur]r[us]	157		
de[cim] ^a	8		
d[e]d[it]	4		C
d[edi]t	9		
d[e]d[i] ^t	81		W
d[ic]itur	165 ¹		W
d[i]c[tus]	21		W
d[i]c[tu]s	126		W
d[i]c[t]us	135		C

¹ [Skorygowano pomyłony nr s. 165, podając numer następnej s. z tym skrótem – przyp. W. F.].

di[midi] ^a	90a		
di[midia] ²	163		
diut[urnita] ^{tem}	81		
di[vision] ^e	106		
do[mus]	70		W
do[ne] ^e	8		W
dota[lic] ⁱⁱ	281		
do[ta]' ⁱ [ici] ^o	243		
e[st]	55		W
ex[ac]c[i]o[n]e	82		
exac[cion] ^e	169		
excom[municat]i[on] ^e	86		

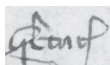

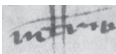
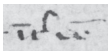

² [Odczyt wątpliwy, wydawca książki odczytał ten wyraz jako media, zapisany w oryginale łącznie z poprzedzającym wyrazem: alteramedia. Innego przykładu takiego skrótu nie odnaleziono – przyp. W. F.].

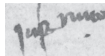

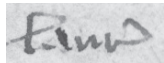

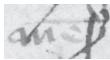
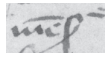
exc[ommunicati]o[n]is	234 ³		W
f[a]c[t]is	183		
fa[mi]liar[is]	236		
fa[mu]li	201		
fa[mu]lis	126		
fa[mu]lo	205		
fa[mu]l[u]s	13		
fa[mu]l[us]	62		
f[e]r[re]	162		
fer[ton] ^{em}	11		
f[e]r[tonem]	123		
fide[iuss] ^{it}	11		

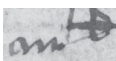
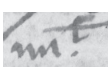
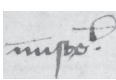
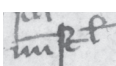
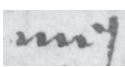
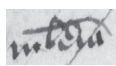

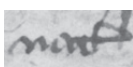
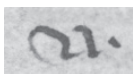
³ [Skorygowano pomyłony nr s. 128, podając numer innej strony z tym skrótem – przyp. W. F.].

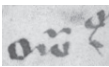
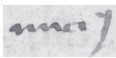

fide[iusso] ^r	199		
fide[iussori] ^a	72		
fie[ret]	13		
f[rate]r	8		W
f[r] ^u m[en]ti	90a		
ge[ne]ri	134		
glo[rios] ^e	83		
G[r] ^e g[oriu] ^m	36		C
G[re]g[orius]	18		C
g[r] ^o [sso] ^s	56		
g[r]o[ssum]	19		
g[rosum]	19		
h[abe]nt	5		W

h[abet]	4		W
h[abet]	13		
h[abe]t	85		W
he[redita] ^{te}	8		
[s. 7] he[redita] ^{te}	21		
he[redi]tat[is]	14		
h[i] ^c	1		C
ho[m]i[n]e	9		C
ho[mo]	82		W
Ib[idem]	261		
iniu[r]iis	72		
i[n]t[er]e[ss]e	89		W
ium[en]t[is]	9		
iust[icia] ⁿⁱ [i]	174		

Jo[hannes], Jo[hannem]	2, 158		C
Jo[hannis] B[aptiste]	2		P
Ju[di] ^{ca}	5		
just[icia] ^{rius}	7		
k[metho]	6		
k[meth] ^o	187		
k[methon] ^e	191		
k[methonem]	254		
k[methoni] ^b [us]	191		
k[methoni] ^b [us]	195		
k[methon] ^{is}	192		
k[metho] ^{nu[m]}	205		
La[urenci] ^o	13		

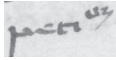

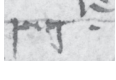
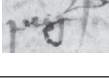

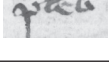

Laur[encius]	2		W
leg ^a [cion] ^e	81		
l[itte]ra	7		W
l[itter] ^a	208		W
m[an]s[it]	169, 177		
ma[n]s[u] ^m	9		
m[a]r[ca], m[a]r[cam], m[a]r[cas] etc.	4, 130		
me[moria] ^{le}	4		H
m[emoria] ^{le}	11		
me[moria]l[e]	147		
me[m]o[ria] ^{le}	194		
m[en]s[ur] ^a	103		
me[n]s[uram], me[n]s[uris]	14, 122		
me[n]s[ur] ^e	204		

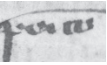
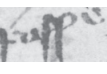

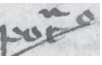

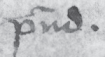
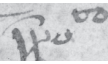
m[en]s[ur] ^{is}	101		
m[en]s[uris]	177		
mi[nisteria] ^{le[m]}	299		
m[inisteria]l[is]	1		
m[inisteria] ^l [is]	25		
mi[nisteria] ^l [is]	26		
mi[ni]ste[ria] ^l [is]	59		
mi[ni]st[eria] ^l [is], mi[ni]st[eria] ^l [i]	14, 95		
mi[nus]	72		W
m[o]l[en]di[n]o	278		
mo[naste] ^{rii}	178		
m[u]lt[is]	72		W
Nat[iv]itatis]	3		W
N[icolaus]	2		

n[ihi] ^l	139		W
n[on]	65		W
no[ta]	171		C
no[ta]rii	13		
no[tari] ^o	74		
nu[n]ci[us]	64		
nu[n]q[u] ^a [m]	82		W
offic[ialis]	65		P
off[icia]l[is]	76		
[s. 8] offi[cia] ^l [is]	95		
ofi[cia] ^l [is]	180a		
o[mne]s	64		C
o[mn]i[u] ^m	240		W

or[to]	63		
Pal[marum]	162		
p ^a pe	43		
p[ar]tic[u]la	8		
P[asc]°	6		
p ^{at} [r] ^{uel} [is]	79		
pe[cor] ^a	11		
pe[cuni] ^a	34		
Pen[tecos] ^{ten}	10		
p[er]d[ici]°[n] ^e	8		C
p[er]di[ta]	90a		
p[er]e[mptoriu] ^m	8		
p[er]emp[toriu] ^m	9		

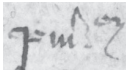

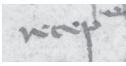

p[eremptoriu] ^m	53		
peti[tion] ^{e[m]}	18		
pet[ition] ^{e[m]}	168		
Pe[tr] ^a ss[ius]	2		
Pe[trus]	1		
pig[nor] ^a	6		
pig[nora] ^{re}	11		
pig[noris]	75		
ple[ban] ^o	159		
ple[banus]	5		
pleb[anus]	9		
pe[na]	4		W
pe[na]	93		

pe[n] ^a	218		W
pe[na], pe[nam]	35		
pond[eribus]	90a		
po[n]e[re]	4		W
pon[er]e ⁴	130		
po[s]ito	80		C
poss[ession]e ^c	81		
p[os]t	2		W
p[ost]	4		C
Pot[r] ^a [ssi] ^o	5		
Po[tr] ^a ss[ius]	4		
P[ra]nd[otha]	1		
p[re]po[si] ^{to}	53		

⁴ [Wyrazu ponere zapisanego jako po[n]e[re] na s. 124 nie odnaleziono, zastąpiono go przykładem innego skrótu tego wyrazu – przyp. W. F.].

p[re]te[re]a	83		W
p[rim] ^{os}	182		
p[rimu] ^m	11		W
p[ri]n[cipi] ^o	306		C
p[ri]vi[legi] ^o	20		
p[ri]vi[legiu] ^m	15		W
p[rivilegiu] ^m	7		W
p[ri]uil[egium]	134		W
p[ro]	34		
p[ro]cu[rato] ^r	58		
p[ro]c[urato] ^r	120		
proc[urator]	126		
proc[urat] ^{or}	127		

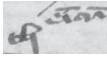
p[ro]c[urato] ^{re} [m]	7		
p[ro]lo[cuto] ^r	181		
p[ro]pt[er]	19		C
p[rou] ^t	33		C
p[ro]x[ima]	13		W
Pu[r]i[fication] ^{em}	13		
q[ua], q[uas]	73, 159		
q[uae]	295		
q[uam]	83		W
q[uam]	83		
q[u]am	144		W
q[ua]n[do]	76		W
q[u]at[er]	185		W

q[u]a[tuo]r	62		
q[ue]	82		
q[uem]	26		W
q[ue]rc[ubus]	69		
qui	53		C
q[ui]	68		W
q[ui], q[uae], q[uod]	7, 94, 169		
q[uia]	86		
q[uia], q[ue]	6, 122		C
[s. 9] q[uia], q[uod]	81, 300		W
q[uid]q[uid]	131		W
q[ui]l[ibet]	188		W
recep[cion]°	92		
r[eceperunt]	80		

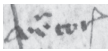

re[cepi] ^t	4		
r[ecepi] ^t	19		
recog[no] ^{vit}	35		
rep[xercussion] ^e	75		
re[percuss] ^{it}	8		
rival[is]	3		
s[ecun]da	4		
s[ecundum]	19		C
s[ecundu] ^m	180		W
s[ed], s[ecundum]	8, 112		W
sem[inar]e	151		
s[ervici] ^o	306		
s[ibi]	33		W
sic[ut]	2		W

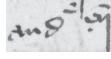
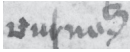
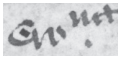
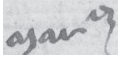

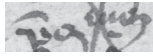

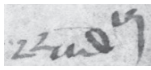
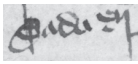
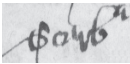
si[mi]l[ite]r	95		W
sp[eci]ali	22		W
spe[cialite]r	188		
St[e]p[han]°	139		
s[u]bcam[era]rius	208		
s[uc]cam[era]r[ius]	208		
s[un]t	182		W
s[upe]r	6 ⁵		W
sup[er]	130		
tab[ern] ^a	241		
tab[ernato] ^{re}	6		
[s. 10] t[a]li	64		W
t[em]p[or]e	76		W
t[em]p[or]e	181		W

⁵ [Wydawca księgi odczytał ten wyraz jako ad. – przyp. W. F.].

t[enetur]	15		W
t[ercius], t[ercium], t[erminus], t[erminum], t[estes], t[estimonium]	8, 79, 179		
t[erm]i[n]o[rum]	73		
t[erminorum]	189		
t[erm]i[n]os	156		W
t[er]mi[nu]m	134		
t[erminu]m, t[rinu]m	9, 130		W
t[erminus]	1		H
te[ste]m, te[stimoni]m	4		
t[estes]	4		
t[estimoniu]m	10		
t[esti]mo[niu]m	223		
Theu[tonic]o	171		
Th[eut]o[n]icum	70		

t[un]c	25		W
ut[r]aq[ue]	56		
ut[rum]	77		
ve[na]tor[is]	81		
v[idelicet]	11		W
vig[ili]a ^a	9		W
v[u]l[neribus]	23		
vul[neri]bus ^{bus}	174		
wlo[dari]o ^o	139		
wl[odariu]m ^m	169		
[et]	59		W
[et]	57		W
[est]	11		C
[est]	6		C

me[di] ^a	21		W
And[r] ^e [ovi] ^{en[sis]}	234		
Burno[ci] ^{cz}	4		
Gro[dzi] ^{na}	8		
Mar[czinovi] ^{cz}	191		
Me[chovi] ^a	4		
Opol[i]en[sis]	130		
P[re]cz[sla] ^{uicz}	F4		
Q[ui]l[in]a	253		
Rad[slavi] ^{cz} (Rad[wanovi] ^{cz} , Rad[zimi] ^{cz})	119		
Sa[n]do[miri] ^{en[sis]}	11		
Scarb[imiri] ^a	69		

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Narodowe w Krakowie

Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/16, 29/819/366.

Spuścizna Adama Kamińskiego, sygn. tymcz. 29/1425/11, 29/1425/27.

Źródła drukowane

Antiquissimi libri iudiciales terrae Cracoviensis [pars 1]. Ed. Boleslaus Ulanowski. Starodawne Prawa Polskiego Pomniki t. 8. Cracoviae: Academia Litterarum, 1884.

Opracowania

Cappelli Adriano: *Lexicon abbreviaturarum. Wörterbuch lateinischer und italienischer Abkürzungen*. Leipzig: Verlagsbuchhandlung von J. J. Weber, 1928.

Foerster Hans: *Die Abkürzungen in den Kölner Handschriften der Karolingerzeit*. Tübingen: H. Laupp, jr., 1916.

Gieysztor Aleksander: *Zarys dziejów pisma łacińskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973.

Hulákovský Joannes M.: *Abbreviaturae vocabulorum usitatae in scripturis praecipue latinis medii aevi, tum etiam slavificis et germanicis*. Pragae: M. A. Vitek, 1852.

Juda Maria: *Pismo drukowane w Polsce XV–XVIII wieku*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, 2001.

Kamiński Adam: *Zarys dziejów Archiwum Państwowego w Krakowie (1792) 1878–1950*. Wstęp i oprac. Janina Stoksik. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 2012.

Katalog zbioru dokumentów pergaminowych Biblioteki Jagiellońskiej, t. 1. Oprac. Karol Nabiałek, Wojciech Świeboda, Maciej Zdanek, przy współpracy Ryszarda Tatarzyńskiego. Red. Karol Nabiałek. Kraków: Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, 2014.

Padziński Andrzej: *Brachygrafia w epigrafice i typografii polskiej XVI–XVIII w.* „Folia Bibliologica” 1986/1987 [druk.:] 1990, R. 36/37, s. 7–18.

Palarczykowa Anna: *Adam Kamiński (5 XI 1905–18 XI 1981)*. „Archeion” 1983, R. 76, s. 323–330.

Paoli Cesare: *Die Abkürzungen in der lateinischen Schrift des mittelalters Übersetzt v. Dr Karl Lohmeyer*. Innsbruck: Verlag der Wagner’schen Universitaets-Buchhandlung, 1892.

Prou Maurice: *Manuel de paléographie latine et française*. Paris: Alphonse Picard, 1924.

Semkowicz Władysław: *Paleografia łacińska*, wyd. 2. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2002.

Semkowicz Władysław: *Potrzeby w zakresie nauk pomocniczych historii*. Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój [t. 1]. Warszawa: Kasa im. Józefa Mianowskiego, 1918.

Siemiński Józef, Wolff Adam: *Najstarsze księgi krakowskie w Archiwum Głównem*. „Roczniki Komisji Historycznej” 1929, t. 1, z. 4.

Steffens Franz: *Die Abkürzungen in den lateinischen Handschriften des 8 u. 9 Jahrhunderts in St. Gallen*. „Zentralbl. f. Bibliothekswesen” 1913, t. 30, s. 477–488.

Walther Joannes Ludolfus: *Lexicon diplomaticum, abbreviationes syllabarum et vocum in diplomatibus et codicibus a seculo VIII. ad XVI. usque occurrentes exponens, iunctis alphabetis et scripturae speciminibus integris*. Ulmae: Gaumianus, 1756.

Wierzbowski Teodor: *Vademecum. Podręcznik dla studiów archiwalnych dla historyków i prawników polskich*. Warszawa: nakładem autora, 1908.

AUTOR: Wiesław Filipczyk – historyk archiwista, kierownik Oddziału I, Archiwum Narodowe w Krakowie; zainteresowania badawcze: archiwistyka, nauki pomocnicze historii, edycja źródeł historycznych; e-mail: wfilipczyk@ank.gov.pl

AUTHOR: Wiesław Filipczyk – historian, archivist, head of Branch I of the National Archives in Krakow; research interests: archival studies, auxiliary sciences of history, editing of historical sources; e-mail: wfilipczyk@ank.gov.pl